

הלכות הדף היומי

מסכת סנהדרין

תוכן עניינים

א.אמשתחזה	להר	דהר	מותר	ועובדה	בסייף
1.....					
ב.הפוער עצמו למרקולים סלקא דעתך אמינא הואיל ועבודתו בזיון הוא אף כל בזיון קא משמע לן					
ג.לזובח	בהמה	למרקולים	שהוא	חייב	
3.....					
ד.האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד ... האומר בואו ועבדוני ... ורבי יהודה פוטר ... בדיבורא בעלמא ... דיבורא לאו מילתא היא					
5.....					
ה.לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אבה ושמע חייב ... ניסת מפי אחרים הא דאמר ליה כך אוכלת כך שותה כך מטיבה כך מריעה הא דלא אמר ליה כך אוכלת כך שותה					
6.....					
ו.העובד עבודה זרה מאהבה ומיראה ... פטור אי קבליה עליה באלוה אין אי לא לא					
7.....					
ז.כהן משיח בעבודה זרה ... בהעלם דבר ושויין שבשעירה כיחיד					
8.....					
ח.ושויין	שאין	מביא	אשם	תלוי	

דף סא.

א. אמשתחזה להר דהר מותר ועובדה בסייף

המשתחזה לעבודה זרה אפילו אם הוא מחובר, כגון משתחזה להר, חייב סקילה ככל עובד ע"ז¹. אולם המחובר אינו חייב אלא אם הוא דרך עבודתה.

¹ והא דנקט רק בב"ג דנקט שם בסייף נראה לי דכיון דהא דחייב מיתה על מחובר הוא רק גזירת הכתוב כמש"כ התוס' ע"ז ד' מ"ה ע"א לכן אינו חייב רק כדרכה אבל הני ד' עבודות דבשאר ע"ז חייב אף שלא כדרכה במחובר פטור וגבי ב"ג מוכח מדברי רבינו בהל' מלכים פ"ט הלכה ב' דרק כדרכה חייב לא כרש"י סנהדרין דף נ"ז ע"א ד"ה בעבודה ז' לכך נקט בגמ' גבי מחובר רק בב"ג, וע' בחגיגה ד' י"א ע"ב מה דמרבי:

תרומות והנצחות | בנק הדואר ח"ן 22887389 | ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת סנהדרין

אולם אין המחובר נאסר משום תקרובת עבודה זרה שלא אסרה התורה בע"ז אלא ע"ז המיטלטלת ויש בה תפישת יד אדם, אבל דבר המחובר לקרקע לא אסרה אפילו עשאו ע"ז ועבדה, לפיכך המשתחוה להר² מותר בהנאה שהרי אינו נאסר כדכתיב (דברים יב פסוק ב) אֱלֹהֵיהֶם עַל הַהָרִים, ולא ההרים אלהיהם, ואפילו אבני ההר, שנדלדלו ונעקרו מאליה והשתחוה להם, אם עדיין הם במקומם ועבדם שם אינם נאסרים, כיון שמעולם לא היה בהן תפישת יד אדם רק מאליהן נעקרו, אולם אסורין למזבח משום מאיסותא והוי כמו הקריביהו נא לפחתיד³.

ג. הפוער עצמו למרקולים סלקא דעתך אמינא הואיל

ועבודתו בזיון הוא אף כל בזיון קא משמע לן

כבר התבאר לעיל דף ס: שעבודות הרבה קבעו עובדי כוכבים⁴ לכל צלם וצלם ולכל צורה וצורה ועבודת זה אינה כעבודת זה, כגון פעור שעבודתו שפוער אדם עצמו לו, ומרקולים שעבודתו שיזרוק לו אבנים, או יסקל דהיינו שיטול מלפניו אבנים⁵, והרבה עבודות כגון אלו תקנו לשאר צלמים.

לפיכך הפוער עצמו למרקולים, או שזרק אבן לפעור, פטור עד שיעבוד אותו דרך עבודתו, שנאמר (דברים יב פסוק ל) אִיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֹהִים אֵת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אֲנִי, ומפני זה הענין צריכין בית דין לידע דרכי העבודות שאין סוקלין עובד כוכבים עד שידעו שזו היא דרך עבודתו.

העובד עבודת כוכבים כדרכה, ואפילו עשה דרך בזיון אף שהוא אומר בפירוש שאין עושה זה לשם אלהות, ואדרבא מתכוין לבזות, חייב.

² רמב"ם הלכות איסורי מזבח פרק ד הלכה ה שו"ע ונו" יו"ד קמה יא

³ ערוך השולחן העתיד הלכות איסורי מזבח סימן נה סעיף ב

⁴ רמב"ם עכו"ם פ"ג ה"ב

⁵ בגמ' סנהדרין סד ע"א איתא "אמר להו איזיל אישקלה אמרו לו אחד הנוטלה ואחד הנותנה חייב כל חדא וחדא רווחא לחבירתה שביק" ופירש"י "מפנה לה מקום לזורקים" ועיין מנחת חינוך מצוה כט אות א וז"ל "ומה שמבואר בש"ס הטעם דכל חדא וכו', היינו שעבודתו היתה בכך, דאי לא היתה עבודה בכך, בשביל רווחא שבק לא היה חייב על זה

תרומות והנצחות | בנק הדואר ח"ן 22887389 | ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת סנהדרין

ביצד הפוער⁶ עצמו לפעור כדי לבזותו, או זרק אבן למרקולים כדי לבזותו הואיל ועבודתו בכך חייב, ומביא קרבן על שגגתו.

ג. לזובח בהמה למרקולים שהוא חייב

עוד התבאר שם שהמשתחוה וזובח ומקטיר ומנסך, חייב סקילה, אפילו היה אותו הע"ז הנעבד אין מדרכו שייעבד באחד מהאופנים ההם מהן. וזה הוא חכמינו "שלא כדרכה". שנאמר (שמות כב פסוק יט) זִבַּח לְאֱלֹהִים יִחָרֵם בְּלִתִּי לְה' לְבָדוֹ, זביחה בכלל עבודה היתה ולמה יצאת לומר לך מה זביחה מיוחדת שעובדין בה לשם וחייב הזובח לאל אחר סקילה עליה בין היתה דרך עבודתו בזביחה או אינה בזביחה, אף כל עבודה שהיא מיוחדת לשם אם עבד בה לאל אחר בין שהיתה דרך עבודתו בכך בין שאינה בכך חייב עליה, לכך נאמר לא תשתחוה לאל אחר לחייב על ההשתחויה אפילו אין דרך עבודתו בכך והוא הדין למקטיר ומנסך, וזורק ומנסך אחד הוא.

ביצד, הרי⁷ שניסך לפעור או שזבח למרקולים חייב. וכן למשתחוה או למקטיר. הכלל הוא כל עבודה שכמוה נעשית בבית המקדש⁸ בקרבן, חייב העושה כמוה לע"ז אפי' שלא כדרכה.

ד. האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד ... האומר בואו

ועבדוני ... ורבי יהודה פוטר ... כדיבורא בעלמא ...

דיבורא לאו מילתא היא

⁶ שם ה"ה ומנחת חינוך מצוה כו אות א

⁷ שם

⁸ שנאמר (משפטים פכ"ב פס' י"ט) "זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו" זביחה בכלל עבודה היתה ולמה יצאת, לומר לך מה זביחה מיוחדת שעובדין בה לשם, וחייב בין היתה דרך עבודתו בזביחה או אינה בזביחה, אף כל עבודה שהיא מיוחדת לשם והוא הדין למקטיר ומנסך וזורק ומנסך, אחד הוא: (ל' הרמב"ם שם)

תרומות והנצחות | בנק הדואר ח"ן 22887389 | וובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרף היומי

מסכת סנהדרין

המסית אחד⁹ מישראל בין איש בין אשה הרי זה נסקל, אע"פ שלא עבד המסית ולא המוסת עבודת כוכבים, אלא מפני שהורהו לעבוד¹⁰ בין שהיה המסית הדיוש בין שהיה נביא, בין שהיה המוסת יחיד איש או אשה או יחידים, מיתתו בסקילה.

ודוקא שהסית¹¹ יחידים ואפילו הרבה, אם הסיתם בפני עצמם אבל אם הסית רבים אינו חייב כלל¹² עד שיתקיימו בו התנאים המבוארים בדין מדיח.

המסית¹³ שהסית, בין בלשון רבים בין בלשון יחיד, הרי זה נסקל. כיצד האומר לחבירו אעבוד כוכבים ומשמעות דבריו שרוצה שחבירו יבוא אחריו¹⁴, או אלך¹⁵ ואעבוד, נלך¹⁶ ונעבוד בעבודה פלונית שדרך אותה עבודת כוכבים להעבד בה, וכן אם אמר אזבת, אלך ואזבת, נלך ונזבת, או אקטר, אלך ואקטר, נלך ונקטר, או אנסך, אלך ואנסך, נלך וננסך, או

⁹ רמב"ם עבודת כוכבים פ"ה ה"א

¹⁰ ועיין בספר משנת חכמים מצוה כב (צפנת פענח סק"א) דהא דמבואר בחולין ד ע"ב, כי יסיתך, אין הסתה אלא ע"י אכילה ושתייה, אינו לעיכוב, רק דהש"ס קאמר דדרך הסתה בכך, אבל בלא אכילה ושתייה ג"כ הוי הסתה

¹¹ מנחת הינוך מצוה תסב אות ד

¹² ואפשר דהטעם דרבים לא מימשכי, וגזירת הכתוב הוא

¹³ שם ה"ב

¹⁴ בכסף משנה, הקשה היאך הוא מסית אם אומר אלך וכו' או אעבוד וכו', כיון שאינו מסית לאחר כלל דאינו אומר לו תעבוד או תזבת וכו', ותירץ שאמר אעבוד ואתה אחרי או אזבת ואתה אחרי וכו'. ועיין בספר סדר משנה שמביא דברי הפרי חדש שאין צריך לומר בפירוש ואתה אחרי, אלא אם משמעות דבריו שהוא מסיתו חייב ועיין מרגליות הים סנהדרין סז ע"א דמסית הוא לשון גירוי שמגרה הניסת לע"ז וא"כ אם ע"י אמירתו אלך ואעבוד רוצה חבירו ג"כ כגון שמתאר כמה טוב לעבוד לאותה ע"ז א"כ זהו בכלל מסית

¹⁵ אע"ג שמחוסר הליכה ואיכא למימר שחזר בו (רש"י סנהדרין ד"ה אלך)

¹⁶ אע"פ שכלל עצמו עם אחרים ואיכא למימר הני אחרים לא אזלי והא עצמו נמי לא ליזיל (רש"י שם ד"ה נלך)

תרומות והנצחות | בנק הדואר ח"ן 22887389 | וובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת סנהדרין

אשתחווה, אלך ואשתחווה, נלך ונשתחווה¹⁷, או אלך ואקבל באלוה¹⁸, נלך ונקבל באלוה¹⁹, הרי זה מסית²⁰

האומר לחברו²¹ תלך ותעבוד תלך ותזבח וכו', אין זה מסית, כיון שהוא בעצמו אינו מכליל עצמו²².

המסית²³ אחרים לעבדו, ואמר להם עבדוני, אם לא עבדוהו אע"פ שקיבלו ממנו ואמרו הן, אינו נסקל²⁴.

ה. לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אבה ושמע חייב ...

ניסת מפי אחרים הא דאמר ליה כך אוכלת כך שותה כך

מטיבה כך מריעה הא דלא אמר ליה כך אוכלת כך שותה

¹⁷ בדי' עבודות אלו לא הזכיר כדרך עבודתה כיון שהייב באלו אפילו שלא כדרך עבודתה כמבואר בל"ת ה' אע"ג שכאן גבי המסית לא כתב נקבל באלוה. ובפ"ד הל' ה' גבי עיר הנדחת כתב או נלך ונקבל באלוה וכו' נראה דאף כאן הדין כן, כיון דעל קבלת אלהות חייב העושה, הוא הדין המסית, כיון שהסיתו לעבודה שהייבים מיתה. והרמב"ם לא חשש לכתבו, שסמך על מה שכתב בפ"ד גבי מדיח, הכא נמי. ומ"מ קצ"ע, דבספרי (פרשת מסית) מרבינן ארבע העבודות מקרא, דבכתוב מבואר נלכה נעבדה וגו' היינו כדרך עבודתה, וצריך ריבוי על ארבע עבודות, א"כ כיון דזה לא נתרבה א"כ מנלן. אך באמת גבי מדיח ג"כ כתיב בלשון עבודה, ומ"מ חייב בארבע עבודות כמבואר ברמב"ם, ואפשר דילפינן הדחה ממסית, עיין בסנהדרין פ"ט ע"ב, וקבלת אלהות ג"כ מבואר ברמב"ם גבי מדיח, וקצ"ע (מנחת חינוך שם אות ה)

¹⁹ מבואר דעל עבודות שאין חייבים עליהן מיתה אינו חייב המסית ג"כ כגון מגפף וכו', עיין ברמב"ם פ"ג. וכן מבואר בספרי כאן להדיא, יכול אף המגפף וכו' ת"ל וכו' (מנחת חינוך שם אות ה)

²⁰ ועיין בלקוטי הלכות סנהדרין סא ע"א (כט ע"א) בסוגריים בעין משפט אות ב שדייק ברש"י וברמב"ם שהניסת צריך לומר אלך ואעבוד אבל אם אמר רק הן על דברי המסית אין המסית חייב (ובמנחת חינוך שם אות י כתב גם בדעת הרמב"ם שהייב באמר הן) אבל דעת תוס' שם ד"ה ומר סבר שאפילו אם לא שמעו לו כלל חייב כיון שהווי יותר מסית משום שיותר ממשכי אבתריה ורק גבי מסית לעבוד לעצמו שלא שמעי ליה כ"כ בזה איירינג' בגמ' שם ועיין במאירי סז ע"א וז"ל "והלה משיבו וזה אומר לו והאיך נניח אלהינו שבשמים לעבוד עצים ואבנים אם חוזר בו או שתק הרי טוב אחר שהניסת לא קבל את דבריו ואם לא חוזר בו אף על פי שהניסת לא קיבל את דבריו ואומר כך הוא חובתינו כך הוא יפה לנו העומדין מאחורי הגדר מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו" מוכח שצריך שהניסת ישמע לו רק שאם לא קיבל הניסת דבריו והא בכל זאת מחזיק בו ואינו חוזר חייב אפילו שלא שמע לו וכן משמע במאירי בסוגיין וז"ל "הא כל שהיה מסית לעבודת אחר מכיון שניסתו לו נסקל הוא והניסת לו" אמנם אפשר שכתב כיון שניסתו לו כדי לחייב הניסת סקילה

²¹ מנחת חינוך שם אות ז

²² והסברא נותנת כן, דלא מימשך בתריה כיון דהמסית בעצמו אינו עובדה (שם)

²³ שם הלכה ה

²⁴ שמן הסתם אין בני אדם נמשכין אחריו שאומרים מה שונה הוא להיות אלוה יותר ממנו ומה שאמרו לו הן אחובי עליה (גמ' סנהדרין סא ע"ב ובמאירי שם ועיי"ש בלקוטי הלכות

תרומות והנצחות | בנק הדואר ח"ן 22887389 | ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרף היומי

מסכת סנהדרין

המסית²⁵ אחרים לעבדו, ואמר להם עבדוני, אם עבדוהו נסקל.

אבל אם הסית לעבודת איש אחר, או לשאר מיני עבודת כוכבים, אם קבל ממנו²⁶ ואמר הן²⁷, נלך ונעבוד, אף על פי שעדין לא עבד שניהן נסקלין, המסית והמוסת, שנאמר (דברים יג פסוק ט) לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אם שמע ואבה חייב.

ו. העובד עבודה זרה מאהבה ומיראה ... פטור אי קבליה עליה באלוה אין אי לא לא

הרואה צורה²⁸ שאינה נעבדת והוא חושק בה מאהבה,²⁹ כגון שחשק בצורה זו מפני מלאכתה שהיתה נאה ביותר לו, או שחושק בה משום יופי הצורה, אפי' עבדה באחת מד' עבודות פטור³⁰ אם לא קיבלה באלוה. ואפי' אם היא ע"ז הנעבדת אבל עובדיה עובדים אותה מחמת יופיה פטור אם לא קיבלה כנ"ל. אבל אם קיבלה באלוה חייב סקילה אם עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות אפי' שלא כדרך עבודתה אע"ג שעבדה מאהבה.

י"א שאם עבדה מיראתו לה שמא תרע לו, אם לא קבלה עליו באלוה אפי' עבדה באחת מד' עבודות פטור, ואפי' אם היא ע"ז הנעבדת אבל עובדיה עובדים מחשש שמא תרע להם, פטור אם לא קיבלה באלוה³¹. וי"א שחייב, דרוב עובדי ע"ז שבעולם כך הם, שגם הם חושבים שיש אלוה למעלה מהם, אלא שהם חושבים שיש לה כח להרע או להטיב, או שרצון הבורא בכך וע"ז הזהירה התורה³².

²⁵ שם הלכה ה

²⁶ עיין בלקומי הלכות כמ" בעין משפט ג שפירש שזהו כונת רבא ואפשר אף רבינא.

²⁷ משמע שאם לא אמר אין חייב המסית ומשמע דבעינן למימר הן נלך ונעבוד אבל הן לבד אינו חייב אבל במנחת חינוך אות י משמע דס"ל דכונת הרמב"ם שהו או שאמר הן או שאמר נלך ונעבוד ועיין לעיל שדעת הלקומי הלכות שבהן לבד אינו חייב ועיין מרגליות הים סנהדרין סא ע"א אות ו בשם היר"מ דבעינן שיאמר המוסת כדי לחייב המסית אלך ואעבוד

²⁸ הל' עכום פ"ו ה"ג דרכ"ת ק"ג ס"ק ד'

²⁹ עיין באר שבע כריתות ג' ב':

³⁰ כס"מ שם, ובמנ"ח כ"ו א' וז"ל "אבל בדבר שאינה עבודה זרה כלל ואין עובדין כלל לדבר זה והוא ג"כ אומר שאינו עובד, מה איכפת לן זה שמשתחוה או שזובה, כיון דאומר שאינו מחשיב כלל ומכל שכן במכוין לבזות":

³¹ כס"מ שם בדעת הרמב"ם:

³² ריב"ש סי' ק"י מובא בכס"מ שם, ועיין מרכה"מ ח"ב יישוב לזה.

תרומות והנצחות | בנק הדואר ח"ן 22887389 | ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת סנהדרין

אבל אם קיבלה באלוה³³ חייב לכו"ע סקילה אם עבדה דרך עבודתה, או באחת מארבע עבודות אפי' שלא כדרך עבודתה, אע"ג שעבדה מיראה שמא תרע לו.

ואם היא ע"ז הנעבדת אפי' עובדה מיראה או מאהבה כנ"ל חייב, ואם עובדה מחשש שמא יזקינו אדם פטור³⁴.

העובד אחת מד' עבודות³⁵ כדי לכבד לאיזה מלאך או שר או כוכב ומזל ואינו מקבלו כאלוה אלא רק כונתו לכבדו, אפילו שהאדם יודע שהשי"ת הוא האלקים³⁶ הרי זו עבודה האסורה.

ז. כהן משיח בעבודה זרה ... בהעלם דבר ושויין שבשעירה

כיחיד

כל שגגה³⁷ שההדיוט מביא עליה חטאת הקבועה, כשבה או שעירה, אם שגג בה כהן גדול משיח, מביא פר, במה דברים אמורים שכהן משיח מביא פר על שגגתו כשטעה בהוראת עצמו ועשה מעשה בשגגת הוראתו לבדה³⁸. ואי זהו כהן משיח זה כהן גדול שנמשח בשמן המשחה לא המרובה בבגדים.

כיצד כהן משיח שטעה בהוראה לעצמו, ודימה שהזורק מרשות לרשות בשבת מותר וזרק מרשות לרשות והוא תולה בהוראתו לעצמו, כשיודע לו חטאו יביא פר לחטאת, אבל אם לא תלה בהוראתו אלא שגג וזרק בשגגה, הרי זה פטור מקרבן.

הורה לעצמו לבטל מקצת ולקיים מקצת בע"ז ועשה כפי הוראתו, הרי זה מביא שעירה כהדיוט, והוא שישגוג בהוראה, שאין הכהן המשיח חייב קרבן

³³ ועיין ברש"י סנהדרין דף ס' ב' ד"ה והמקבלו עליו באלוה "ואפילו אמירה בעלמא, כגון האומר לו אלי אתה, דאיתקש לזביחה":

³⁴ אע"ג דחייב למסור נפשו, עכ"פ אינו חייב משום זה אם עבדה, ריב"ש שם בכס"מ ומנ"ח שם:

³⁵ תבואת שור סי' ד' ס"ק כ"ד

³⁶ ועיין שו"ת רב פעלים יו"ד סי' ל"א גבי מנהג שנהגו בזמנו לשחוט בקר על קברות צדיקים לרפואה וכיו"ב:

³⁷ רמב"ם הלכות שגגות פרק טו הלכה א – ב – ג

³⁸ והיא שיהיה חכם מופלא שנאמר אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם הרי משיח כצבור מה הצבור שהן בית דין אינן חייבין בקרבן עד שיהיו חכמים ראויין להוראה וימעו בהוראה ויעשו העושים על פיהם ויורו לבטל מקצת ולקיים מקצת כך המשיח בכל הדרכים האלו.

תרומות והנצחות | בנק הדואר ח"ן 22887389 | ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרף היומי

מסכת סנהדרין

אלא בהעלם דבר בהוראה עם שגגת המעשה כעבור, אבל אם שגג במעשה בלבד בלא הוראה בין בע"ז בין בשאר מצות אינו מביא קרבן כלל³⁹.

ח. ושויז שאין מביא אשם תלוי

כל הטא שחייבין⁴⁰ על שגגתו הטאת קבועה, חייבין על לא הודע שלו אשם תלוי, ומהו לא נודע אם נסתפק לו אם שגג בדבר זה או לא שגג הרי זה מצווה להקריב אשם, וזהו הנקרא אשם תלוי מפני שהוא מכפר על הספק ותולה לו, עד שיודע לו בודאי שחטא בשגגה ויקריב הטאתו.

כהן משיח⁴¹ שנסתפק לו אם שגג שגגה זו, שהיא שגגת הוראה עם המעשה או לא שגג אותה, אינו מביא אשם תלוי מפני שהוא בה כעבור שאינן מביאין אשם תלוי על לא הודע של שגגת הוראה.

³⁹ כך אמרו שם מעם הארץ פרט למשיח ואמר שם שאינו מביא כלל ואף על גב דלא כתיב אלא בהעלם דבר נפקא לן ע"ז מג"ש דמעני מעיני כדאמר' בפרקא קמא. לח"מ שם
⁴⁰ רמב"ם הלכות שגגות פרק ח הלכה א
⁴¹ שם פרק טו הלכה ו

תרומות והנצחות | בנק הדואר ח"ן 22887389 | ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

